

GOTICKO-RENEŠANČNÍ DETAILS V DOMĚ ČP 510/I NA HAVELSKÉM MĚSTĚ V PRAZE A JEJICH VZTAH K PORTÁLŮM V LUDVÍKOVĚ KŘÍDLE NA PRAŽSKÉM HRADĚ

MICHAEL RYKL

Gothic-Renaissance stonemason artwork in house no. 510/I in Havel Town in Prague and its relation to Louis Wing at Prague Castle

A collection of Gothic-Renaissance details, which came from reconstruction of a mid-13th century house, is present in house no. 510/I in the Old Town of Prague. The details are made of marble, sandstone, and bricks. Two portals show analogous profiles as the portals of the Louis Wing at Prague Castle. An inscription features the date 1537. The house may have been erected by Jan Hlavsa of Liboslav († 1534) or more likely by his son. This information contributes to the idea of bringing Renaissance stonemasonry from Prague Castle to the city environment during the first half of the 16th century.

Key words: Prague, Old Town, Havel Market, Gothic-Renaissance stonemason artwork, Jan Hlavsa of Liboslav, portal profile, Louis Wing of Prague Castle, copies of stonemason templates

Obr. 1: Praha 1- Staré Město – dům čp. 510/I na Havelském trhu na Starém Městě pražském, pohled od jihu (foto L. Bartoš, 2016; ostatní snímky M. Rykl, není-li uvedeno jinak).

Obr. 2: Edikulové okno v 1. patře, východnější z dvojice oken velké síně. Kamenný kříž navazující na přetínání profilů byl v 18. nebo 19. stol. vytržen, stav 2017.

Obr. 3: Detail edikulového okna, spodní partie ostění a polosloupu s kanelábovým motivem a vloženým drobným piedestalem, stav 2017.

Obr. 4: Dvojice oken velké síně (zvenčí s edikulami), pohled k náměstí, tedy k jihu. Šipky ukazují polohu soklů sedátek, odhalených výkopem pro potrubí ústředního topení, stav 2016.

Obr. 5: Detail pravého z oken z obr. 4. Odhalené profilované sokly sedátek (foto R. Gája, 2016).

V domě čp 510/I na Starém městě pražském je zachován soubor goticko-renesančních detailů, pocházejících z přestavby srašího domu, jehož počátky sahají do poloviny 13. stol.

Detaily jsou z opuky, pískovce a cihel. Dva portály mají shodnou profilaci s portály Ludvíkova křídla na pražském hradě. Datace je nápisem z r. 1537. Stavebníkem mohl být Jan Hlavsa z Liboslavi, († 1534) nebo spíše jeho syn. Sdělení je příspěvkem k tématu přenosu začínající renesanční kamenické práce z Pražského hradu do městského prostředí v 1. pol. 16. stol.

Klíčová slova: Praha Staré město, Havelský trh, Goticko renesanční kamenická práce, Jan Hlavsa z Liboslavi, profilace portálu, Ludvíkovo křídlo Pražského hradu, kopie kamenických šablon

Staroměstský dům čp. 510 (U Kutovců), stojící na Havelském trhu (obr. 1), je díky své výpovědní hodnotě v literatuře velmi frekventován. Spolu s celým domovním blokem byl pro dům vypracován jeden z prvních SHP v Pra-

ze vůbec.¹⁾ Součástí pasportu je i jednoduchý zákres profilace a nárys jednoho z nyní sledovaných portálů (obr. 10 B).

Výsledky M. Pavlík poprvé publikoval již r. 1966.²⁾ Bližšímu poznání nejstarších stavebních fází domu, zejména v jeho suterénu, se věnovaly i práce badatelů z nedávné doby.³⁾ Novou vlnu odborného zájmu o dům vyvolal nečekaný objev středověkých nástěnných maleb na dvorní fasádě bočního křídla domu v roce 2015. Jedná se nejspíše o světecký nástěnný cyklus, malby jsou situovány ve vpadlých polích panelované cihlové dvorní fasády⁴⁾ ve výškové úrovni mezipatra. Nacházejí se nad přízemím, v němž jsou osazeny dva z nyní sledovaných goticko-renesančních portálů (obr. 12). V době osazení v tomto příspěvku sledovaných portálů, tedy v pozdní gotice, byly ale malby již zaplentovány.⁵⁾

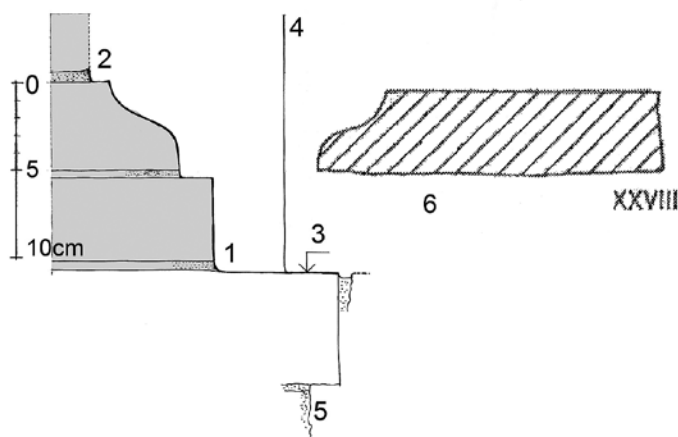
V průběhu roku 2016 byly prováděny stavební úpravy velkého bytu v prvním patře domu při Havelské ulici. Byl proto proveden nový stavebněhistorický průzkum s těžištěm průzkumové činnosti právě v této části domu, kde měl charakter hloubkového průzkumu⁶⁾ a výsledky jsou již publikovány.⁷⁾ Možnost dokumentovat jinak nepřístupné konstrukce byla využita pro poznání zejména proměn dispozičního uspořádání. Stranou nezůstala dokumentace detailů, jak těch, které byly vidět jen omezenou dobu, tak těch viditelných, a to ve větší podrobnosti (obr. 4–9).

STRUČNÉ STAVEBNÍ DĚJINY DOMU

Dům vznikl nejspíše již v souvislosti se založením tzv. Havelského města asi ve 30. či 40. letech 13. století. Z nejstarší známé fáze je v suterénu dochována část kvádrové vstupní šíje s odkládacími nikami. Tato stavební fáze však není předmětem sdělení. Západní část předního sklepení je díky zachovaným zbytkům dřevěných konstrukcí dendrochronologicky datována do rozmezí let 1259–1264.⁸⁾

V nadzemních partiích dnešního domu se zatím nepodařilo jednoznačně prokázat zdivo ze 13. století. Je možné, že dům byl velkým požárem roku 1316 poškozen natolik, že byly jeho nadzemní partie vyzděny zcela no-

Obr. 6: Dokumentace profilu soklu sedátka ve tvaru patky řádového piedestalu (zaměření a kresba M. Rykl, 2006). 1 – náběh omítky k bývalým cihlám dlažby; 2 – konec profilu patky a návaznost (ubouraného) dřívku piedestalu směrem vzhůru; 3 – kóta cihelné dlažby pro 16. stol. do navýšení kolem roku 1628; 4 – průhled na hrahu špalety; 5 – nahrubo omítnuté zdivo, skryté v násypu; 6 – pro srovnání tvarovka č. XXVIII z lapidária Pražského hradu z první perštejnské stavební aktivity z let 1526–1534, převzato z: P. Chotěbor, o. c. v pozn. 19, s. 471).

vě. Tuto fázi lze zařadit na základě souhry více indicií⁹⁾ do 30.–40. let 14. století, nejspíše dle dendrodata do doby krátce po roce 1335.

Schodiště do sklepa se zřejmě od počátku nacházelo v nynější pozici v zadním traktu předního domu (obr. 10 A).

Ve třetině 14. století bylo důkladně přestavěno či nově vyzděno celé dvorní – západní¹⁰⁾ křídlo. Krátce poté vznikají i malby na dvorním cihelném panelovaném průčelí.

Tehdy bylo výškově nově uspořádáno celé dvorní křídlo. Výškově byla proměněna zadní komora v nevýrazně vyvýšeném přízemí a pod ní vznikla suterénní komora (sklep),¹¹⁾ prozatím stále plochostropá. Ta byla přístupná dispozičně obvyklým způsobem – tedy od jihu z podesty schodišťové šíje cihlovým portálkem, dosud ve sklepě patrným.

Výškopis doložený tímto portálem je podstatný i pro umístění nyní sledovaných kamenných pozdně gotických portálů č. 2 a 3 v nádvorní zdi v přízemí západního křídla.

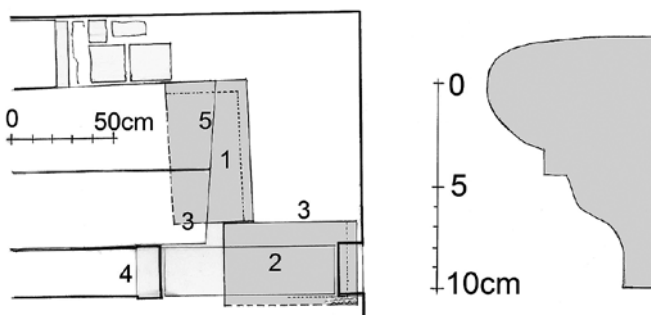
V následujících odstavcích bude věnována pozornost kamenické práci z přelomu gotiky a renesance. Celkem jsou zde z přelomu gotiky a renesance zachována dvě edikulová okna v 1. patře s pretínavým ostěním, fragmenty soklů sedátek v nikách těchto dvou oken, druhotně použité kamenné opracované desky a čtyři portály v přízemí. Další kamenický pozdně gotický prvek je okno v 1. patře mezi síní a komorou, které však bylo poprvé použito asi až v renesanční přestavbě koncem 16. století a nemusí vůbec pocházet ze sledovaného domu.¹²⁾ Ve skupině čtyř portálů v přízemí bude zaostřeno na dva z nich, kde došlo k překvapujícímu srovnání. Dokumentaci pořídily Tereza Veselá, Lýdia Kubeková a Lucie Ferlíková pod vedením autora.¹³⁾

EDIKULOVÁ OKNA V 1. PATŘE

Do přibližně stejného období, datovaná nejspíše nápisem 1537 na portálu č. 1, je možné zařadit goticko-renesanční edikulová okna síně v prvním patře (obr. 1–3).

Obr. 7: Sokl sedátka východnějšího z obou oken. 1 – torzo cihelné dlažby; 2 – náběh na svislý dřívok piedestalu; 3 – pozdně gotická omítková kónická špaleta, stav 2016.

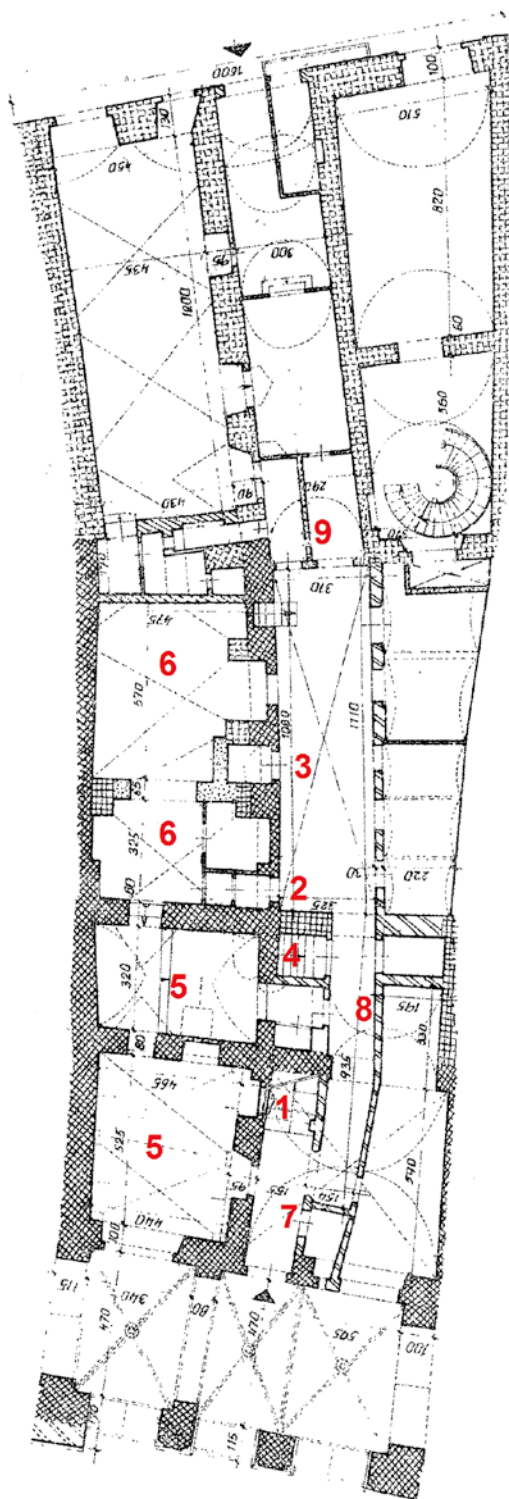

Obr. 8: Dílčí půdorys místnosti pod schody z 1. do 2. patra s vyznačením kamenných desek a profilace okraje. 1–2 – kamenné desky č. 1 a č. 2, úplný půdorys vyznačen šedě, plnou čarou okraj viditelný, tečkovaně skrytý obrys profilu, čárkovaně část nepřístupná; 3 – neprofilovaná, ale upravená hrana v „technické kvalitě“; 4 – zárubeň dveří a příčka; 5 – stavební zásahy proříznutá prkenná podlaha (zaměření T. Veselá, 2016).

Obr. 9: Detail desky č. 1 s profilem, vlevo v záběru svislá hrana desky č. 2 v „technické kvalitě“ opracování, stav 2016.

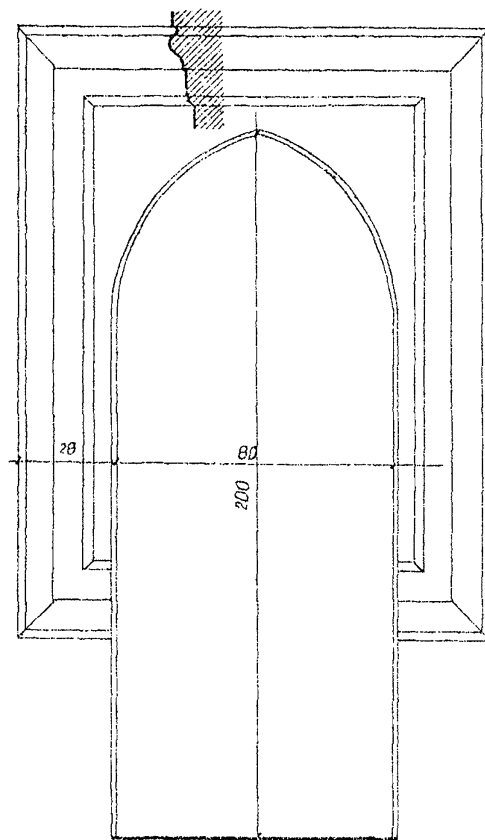
Kamenné prvky jejich ostění (překlad, římsa...) byly vloženy do starších otvorů vyšších gotických oken ze 14. století. Pretínavé profily odkazují na živou pozdně gotickou tradici, zatímco jak samotný motiv edikuly, tak pokus o korintskou hlavici je výsledkem vlivů renesančních předloh. Pozoruhodný je i rustikalizovaný kandelábrový motiv, mísící se s motivem sloupku samotného, a jakýsi samostatný „mikropiedestal“ umístěný jako pomocné

A

prodloužení rozpačité převýšeného sloupku, místo aby byl piedestal pod parapetní římsou. Restaurátorský průzkum provedl v roce 2007 před opravou J. Hlavsa.¹⁴⁾ Konstatoval, že ostění jsou ze žlutookrového světlého jemnozrnného pískovce, západní z omítkoviny (ze 70. let 19. století). Na východním z obou originálních oken zdokumentoval dvě kamenické značky.¹⁵⁾

Běžně známé jsou edikuly okolo oken Vladislavského sálu, datované letopočtem 1493, ale ty mají proporce vcelku odpovídající předlohám italského původu. Polosloupy edikul na domě čp. 510 na Havelském trhu jsou vyzáběle, bez tušení o řádových proporcích.

B

Obr. 10: Výběr z dokumentace z roku 1960: A – Půdorys přízemí s analýzou. 1 – zazděný portál č. 1 s datací 1537; 2 – hrotitý portál č. 2; 3 – pravoúhlý portál č. 3; 4 – portál na schody do sklepa č. 4; 5 – klenby s hrotitými čely; 6 – klenby s nepravidelnými oválnými čely; 7 – precizně provedená klenba s hřebínky, analogická klenbám v patře z přelomu 16. a 17. stol.; 8 – průjezd zúžený vyústěním schodů ze sklepa a nástupem na schody do vyšších podlaží; 9 – průjezd křídlem do Michalské ulice. B – zaměření hrotitého portálu č. 2 od M. Pavlíka z roku 1960 (převzato z: M. Pavlík – M. Vilímková, o. c. v pozn. 1).

Shodná okna jsou zde tři. Originální jsou dvě okna východnější, náležející prostoru síně. Totožné okno západní je novodobou kopií z cca 70. let 19. století namísto arkýře, který je zachycen ještě na fotografii z doby kolem roku 1870.¹⁶⁾

SEDÁTKA V NIKÁCH OKEN 1. PATRA

V okenních nikách obou edikulových oken do náměstí ve velké síni byly pod dnešní podlahou nalezeny dochované profilované sokly sedátek (obr. 4–7). Nejsou z kamene, ale z pálených tvarovek, se zaretušovanými spárami a opatřené hustým nátěrem. Jejich charakter náleží k počínající oblíbě řádového tvarosloví, interpretovaného renesancí a obvykle provedeného z kamene. Sedátka vznikla zároveň s edikulovými okny, tudíž snad rovněž ve 30. letech 16. století. Podle dochovaného soklu měla sedátka formu řádových piedestalů. Sedátka jsou tedy typově středověkou součástí výbavy prostoru, ovšem provedenou již v renesančním tvarosloví.

Zachovaný profil vzpěru (převráceného kymatu) je jedním z běžných charakteristických profilů patky piedestalu. Půdorys sledoval mírně kónickou špaletu okenní niky, od nároží byl odsazen a šířka byla 41cm. První nátěr byl červený, následující a zároveň i poslední bílý. Vlastní zděná

hmota sedátek byla odbourána po roce 1625 při předbarokní úpravě interieru na vytápěnou světnici.¹⁷⁾ Byla přitom navýšena podlaha a spodní části sedátek byly pod novou podlahou ponechány neodbourané. Římky (vlastní sedátka) byly nejspíše kamenné.¹⁸⁾

Cihelné tvarovky vzpěru soklu mají svoji analogii v souboru terakotových prvků v lapidáriu Pražského hradu, na které upozornil P. Chotěbor.¹⁹⁾ Tvarovky z lapidária pocházejí z první perštejnské stavební aktivity na Hradě z let 1526–1534. Tato paralela, zvláště svou datací, může být předznamenáním k úvahám o analogiích a původu dalších prvků – portálů v oddílu 5 a 6 předloženého příspěvku. Křivka profilu tvarovky č. XXVIII²⁰⁾ je velmi příbuzná (obr. 6), ale ne zcela totožná. Její jednoduchost, a tím i univerzálnost, nutí k opatrnosti před příliš rychlými úvahami o přenosu z prostředí Pražského hradu.²¹⁾

KAMENNÉ PROFILOVANÉ DESKY

Dvě opukové desky (obr. 8–9) byly nalezeny v podlaze komůrky pod nynějšími schody do 2. patra. Mají kymatem podloženou ovalenou „římsovou“ desku. Oblý tvar na konci profilu naznačuje, že jde o prvek koncový, přičemž horní plocha byla kvalitně opracována a zjevně byla určena jako pohledová. Profilace je jednoznačně renesanční, nátěr je jen bílý. V úvahu připadá madlo zábradlí, ale obě desky mají profilaci jen na jedné dlouhé a jedné krátké straně, tedy pozice byla nárožní. Lze je tedy interpretovat jako sedák sedile v nice okna. Protože mají pravoúhlý půdorys (40 × 71 cm), nemohou pocházet z výše jmenovaných oken síně, ale nejspíše z arkýře. Jejich druhotné umístění je časově logické: jsou v podlaze komůrky, která vznikla pod přestavovanými schody někdy v 70. letech 19. stol., což je zároveň doba likvidace arkýře (viz výše).

Univerzální renesanční profil nabádá k opatrnosti časového zařazení. Nicméně jednak pro tvarově pokročilou renesanci je dochováno více detailů pro dobu přelomu 16. a 17. století, jednak tvar výše uvedených patek piedestalů je charakterem obdobný, velikost vůči deskám je přiměřená a vztah piedestalů ke goticko-renesančním oknům je mimo pochybnost.

ČTVEŘICE POZDNE GOTICKÝCH PORTÁLŮ V PŘÍZEMÍ

Z přelomu pozdní gotiky a renesance pochází dvojice profilovaných pískovcových portálků ve dvoře – v přízemí fasády bočního křídla. Z téže doby je i portál v chodbě domu, opatřený v překladu vysekaným letopočtem 1537. Další, velmi poškozený portál z téhož jemnozrného pískovce vede do upravené šíje schodů sklepa (obr. 10 A).

Dispoziční souvislosti portálů

Portál č. 1 (obr. 11) vede do předního prostoru domu, který lze považovat za krám či dílnu. V době vzniku muselo schodiště do patra začínat v průjezdu až za portálem, což se podařilo podložit výpočtem schodů do patra přes mezipodestu, včetně nutné obsluhy pavlače mezipatra.²²⁾ Úkolem portálu bylo zpřístupnit krám zevnitř domu. Datace portálu na viditelném místě v průjezdu ukazuje, že byl součástí reprezentace běžně přístupného prostoru v do-

Obr. 11: Pravoúhlý portál č. 1 s datací 1537, přetátý přetrasovaným raně barokním schodištěm. Profilaci nebylo možné ověřit sondáží.

mě. Výškopis portálu odpovídá úrovni podlahy v průjezdu i krámě dodnes se změnou do 10 cm. Neznáme totiž jeho spodní partii, skrytou pod přistavěným raně barokním schodištěm. Prostor předního krámu je klenut klenbou s hrotitými čely, klenbu lze považovat za současnou s portálem, tedy k roku 1537.

Portály č. 2 a 3 (obr. 10, 12) vedly do prostorů západního – dvorního křídla, které dnes lze jen zběžně zkoumat, neboť jsou využívány. Vedou do tehdy samostatných prostorů. Zda byly prostory klenuté již v téže době jako přední krám, je otázkou. Čela kleneb jsou stlačená půlkruhová bez náznaků hrotitých oblouků, na rozdíl od situace v předním krámě a v prostoru středního dílu pod tehdejšími schody, kde jsou klenby s nápadně hrotitými čely. Klenby přízemí dvorního křídla na vtažené pilíře tak nejspíše pocházejí až z doby po portálech následující, kdy byl zaklenut i suterén. Důvodem vestavby pilířů byla skutečnost, že zdivo křídla je starší, již z 30.–40. let 14. století.

Prostory byly používány samostatně (pas mezi nimi vzniká druhotně) a byly samostatně přístupné a osvětlené nevelkými okny ze dvora. Mohla to být skladiště či samostatné dílny, krámy apod. Tuto možnost podporuje i průchod do Michalské ulice severním křídlem domu.

Portál č. 4 (obr. 10, 22, 23) na nástupu na schody do sklepa je velmi poškozen dodatečným rozšiřováním a prosekáváním nadpraží. Těž práh byl prosekán, a to kvůli potřebě delšího schodiště, které nově zásadněji zasahovalo do prostoru průjezdu a po této úpravě je již dodnes prostorově stabilizováno. V době vzniku portálu schodiště buď nebylo zaklenuto, nebo byla klenba nasazena výše a její stopy nevidíme. Portál je neprofilovaný, je zde jen torzo

Obr. 12: Celkový pohled na přízemí a mezipatro dvorního křídla. 1 – nálezy panelované cihelné fasády s výmalbou ze 40. let 14. stol.; 2 – hrotitý portál č. 2; 3 – pravoúhlý portál č. 3; 4 – místo nálezu torza kamenného překladu okenního ostění; 5 – kamenný parapet gotického ostění, pravděpodobně ale v druhotné poloze (foto L. Bartoš, 2016).

polodrážky pro ven otevíravé dveře s ulámanými závěsy vlevo – na jižní straně. V nadpraží je výrazné okosení, které ale není dekorativní profilací, ale zešíkmením pro podchodnou výšku schodiště. Ke skupině ostatních portálů

Obr. 13: Hrotitý portál č. 2, celkový pohled, stav 2017.

jej lze přiřadit kvůli shodnému zažloutlému pískovci, jemnosti opracování dochovaných ploch a kvůli logice prostorových souvislostí, zejména pak pozdějších společných proměn výskopisu dvorního křídla.

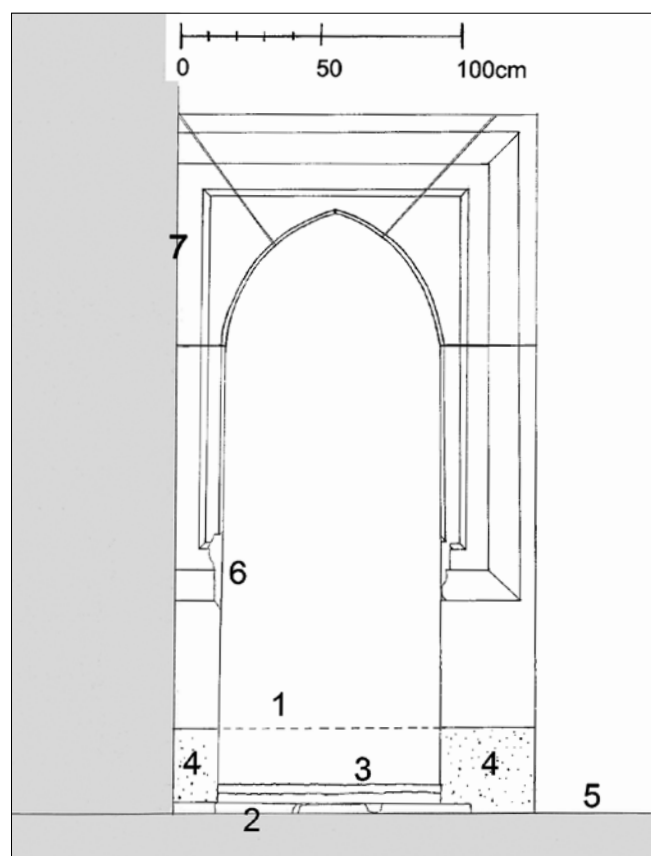
Kamenická práce na portálech

Všechny čtyři portály jsou ze světle žlutého jemnozrnného pískovce. Kamenický nástroj není příliš čitelný, jsou zde snad stopy plochého dláta, ale povrch byl přebroušen již jako součást technologie vzniku.

Portál č. 1 v průjezdu – dnes chodbě u schodiště, s letopočtem 1537 – je zazděný a v analyticky prezentované podobě má přístupnou jen část profilace – okosení. Podle celkového charakteru jej ale lze přiřadit k celému souboru, a tím ho datuje.

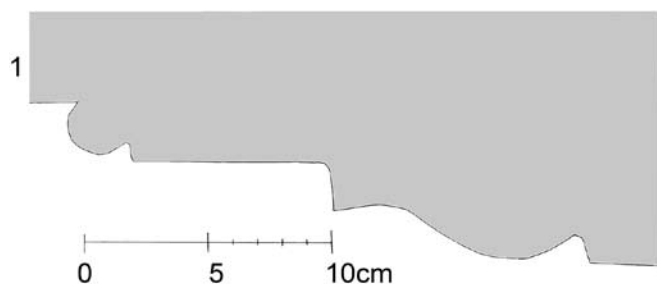
Raně barokní schodiště z 60. let 17. století jej překrývá, a tím ruší jeho funkci.

Portál č. 2 v koutě nádvoří je hrotitý s profilací, obíhající pravoúhlý rám (obr. 13–16). Nadpraží portálu ve svém

Obr. 14: Aktuální zaměření portálu. 1 – poloha bývalého prahu; 2 – popraskaný práh přesunutý do snížené polohy; 3 – doplnění prahu dvěma fošnami; 4 – podezdění; 5 – aktuální úroveň dlažby dvora; 6 – profilace silně poškozena; 7 – část profilace skrytá za rozšiřující se plentou na dvorní fasádě jižního křídla. Pokračování spárořezu pod omítkou nebylo odhalováno a není ani zakreslen (zaměření L. Kubeková, 2017).

Obr. 15: Portál č. 2. Profilace sejmuta podle šablony. 1 – koncové okosení je natolik poškozené opotřebováním portálu, že nebylo snímáno šablonou. Odpovídá však pozici shodné s pozicí okosení na sousedním portálu č. 3.

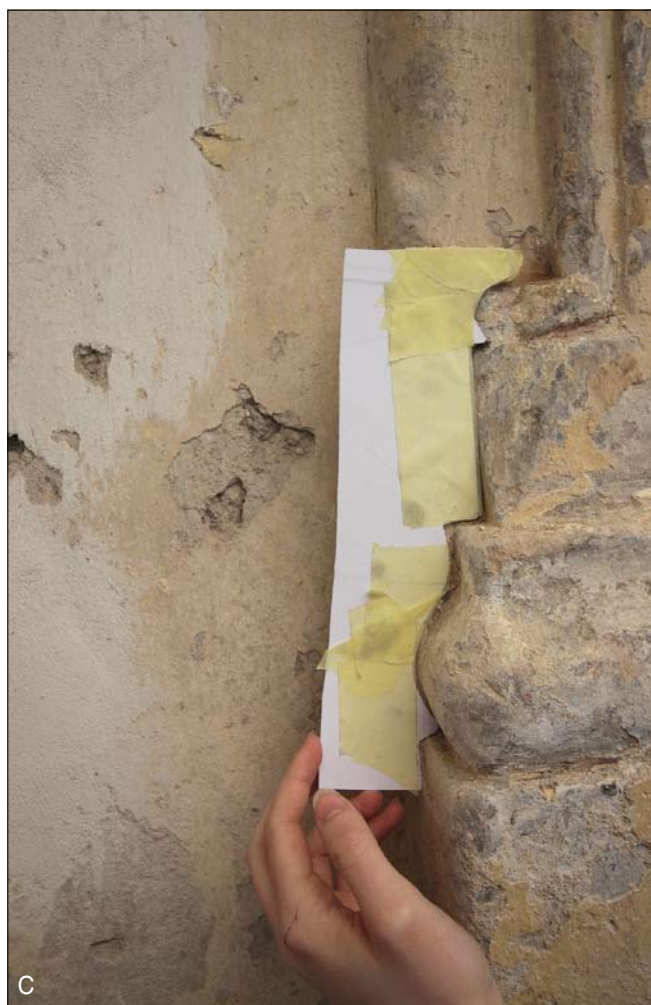
hrotitým i pravoúhlém tvaru je z jednoho kusu, s klínovitým spárořezem. Levá (jižní) část profilace je částečně zakryta plynulým zesílením zdi pro stoupačku kanalizace v koutě, ale od počátku byla vůči koutu velmi natěsno. Profilace stojky se otáčí obvyklým pozdně gotickým způsobem vodorovně a je na konci nikoli prostě seříznuta, ale zakončena dalším otočením profilu vzhůru (obr. 16).

Pod stojkami je zřejmý odstraněný práh a prohloubení – posun prahu o 25 cm níže, což odpovídá vztahu k niveletě interiéru. Stojky jsou podezděny, starý práh je zde posunut níže do druhotné polohy a poté převrstven dvěma fošnami.

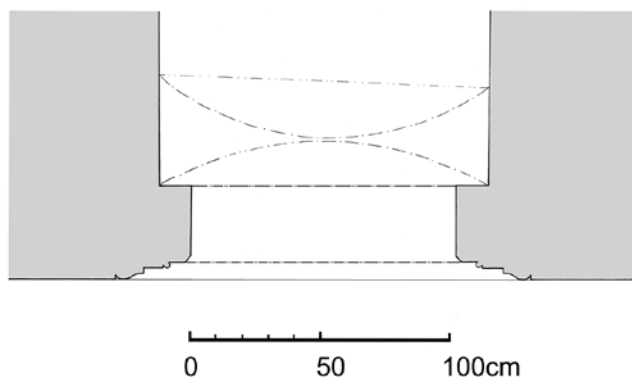
Obr. 16: Papírová šablona přiložená k profilaci, očištěné na prvotní nátěr. A – pravá stojka; B – shodný profil v pravoúhlém zalomení; C – otočení profilace u světlosti portálu. Zde jsou zřetelné výrobní nepřesnosti.

Portál č. 3 (obr. 17–20) je pravoúhlý, profilace je totožná s portálem č. 2. Zajímavostí je to, že jeho jednotlivé kusy jsou opracovány různě kvalitně (obr. 19, 20): Rozdíl je nejvíce patrný u styku oblounu s pásem (stezkou). Pravá (severní) stojka sestává celkem ze tří částí. Překlad má profilaci perfektní, včetně otočení směrem dolů. Horní díl stojky o délce 77 cm má zářez mezi oblounem a stezkou nedostatečně hluboký a vyrovnávací střední díl pod ním o výšce 30 cm má detail zcela nedosekán. Spodní díl je profilován z právě uvedených srovnatelných způsobů na prostřední kvalitě, ale je poškozen. Ve stopě lze odhadnout (spíše negativním vymezením zachovaných trosek), že profil byl i ze strany světlosti zakončen otočením vzhůru, obdobně jako portál č. 2.

Obr. 17: Pravoúhlý portál č. 3, celkový pohled, stav 2017.

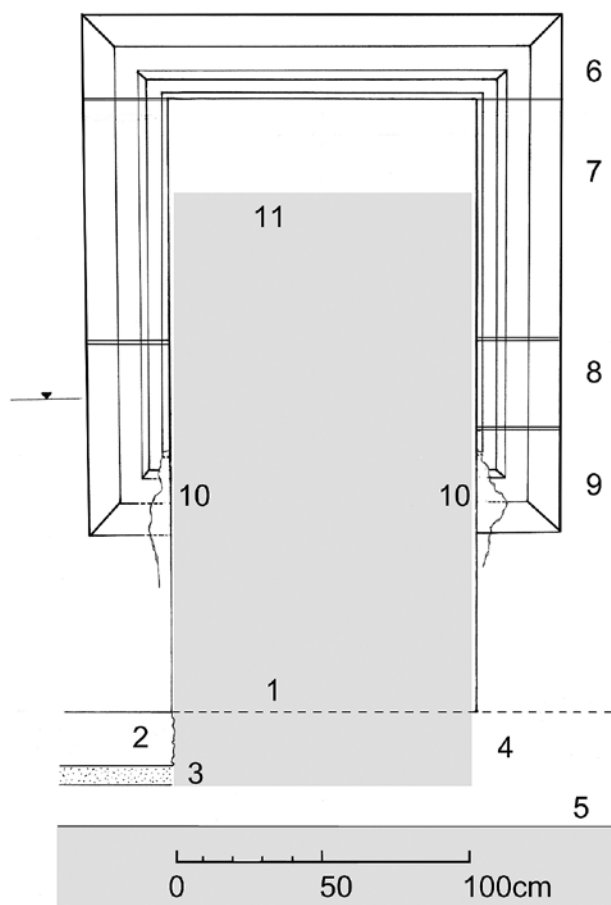
Obr. 18: Púdorys portálu včetně niky s vynecháním recentních dveří (zaměření a kresba L. Ferlíková, 2017).

Na všech dílech je totožný červený nátěr jako první na kameni. Všechny díly, tedy i „zmetkovité“ profilované, jsou originální, bez pozdějších výměn a zásahů.

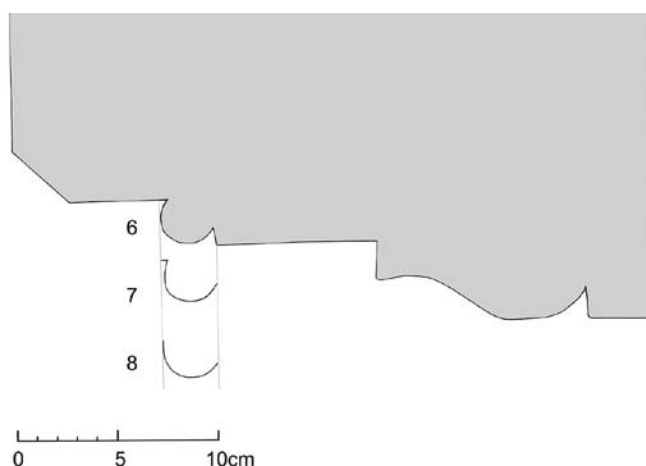
Také u portálu č. 3 je pod stojkami zřejmý odstraněný práh a prohloubení – posun prahu o 25 cm níže. Starý práh byl na jižní straně odsekán, na severní vytržen a nebyl v tomto případě přesazen do nové polohy níže.

Příčiny a datace změny úrovně prahu

Výškové posunutí prahu portálů č. 2 a 3 (obr. 14, 19) a osekání i prosekání portálu č. 4 na schodech do sklepa (obr. 22–23) souvisí s pozdější úpravou výškových úrovní dvorního křídla. Příčinou bylo zaklenutí doposud plochostropých sklepů dvorního křídla a schodišťové šje

Obr. 19: Dokumentace nárysu portálu č. 3. 1 – původní úroveň prahu; 2 – odlámané torzo prahového kamene; 3 – rozvolněné podezdění až charakteru podsypu; 4 – podezdění; 5 – aktuální úroveň dlažby dvora; 6 – překlad s otočením profilace na stojky; 7–9 – jednotlivé díly pravé stojky, podrobněji viz obr. 20; 10 – poškozená hrana, kde je někdejší otočení profilace analogické k situaci na portálu č. 2, jen v náznacích a negativně vymezeno; 11 – sedě vyznačen obrys recentních dveří s ocelovou zárubní. Pokračování spárořezu pod omítkou nebylo odhalováno a není ani zakresleno (zaměření a kresba L. Ferlíková, 2017).

Obr. 20: Portál č. 3, profilace. V detailu rozlišena podrobnost tvaru oblounu v překladu (6) a „nedodělkky“ na dvou dílech pravé stojky (7, 8), viz obr. 19 (zaměření a kresba L. Ferlíková 2017).

a patrně i místností v přízemí dvorního křídla. Klenba suterénu byla nasazena níže, než byl trámový strop, čímž se podlaha přízemí přiblížila terénu. Suterénní prostory (nejméně) dvorního křídla byly přitom prohloubeny. Tato úprava s charakteristickými, ale jinak nedatovatelnými

Obr. 21: Portál č. 3, papírová šablona přiložená k profilaci, očištěné na prvotní nátěr. A – nadpraží portálu; B – zalomení profilace levé stojky.

tunelovitými klenbami, tudíž náleží až někam do 2. poloviny 16. století. Portál na schodech do sklepa totiž „stihl“ být před zaklenutím opotřebován používáním a dokonce byl i rozšířen pro dopravu rozměrného zboží (sudů?) do sklepa (obr. 22). Nabízí se, že klenba sklepa pochází až z další výrazné stavební fáze celého domu, která je dle renesančního tvarosloví v patře datovatelná do poslední čtvrti 16. či začátku 17. století. Nicméně znatelně vulgárnější provedení kleneb v přízemí oproti klenbám v patře nasvědčuje spíše možnosti, že k zaklenutí přízemí i suterénu došlo dříve, přinejmenším obecně jindy než vznikly suverénně provedené klenby v patře. Dataci kleneb tedy můžeme shrnout do 3. čtvrti 16. století.

Terénní změny, dokumentované archeologicky²³⁾

V říjnu 2015 proběhl na dvoře záchranný archeologický výzkum v trase kanalizace, podélně přes celý dvůr. Z jeho výsledků vyplývá, že zde již ve 13. století bylo cca 60 cm pod dnešní dlažbou předchozí zadláždění.²⁴⁾ K navyšování již docházelo v průběhu 13. století, a to až na úroveň cca 20 cm pod dnešní dlažbou. Pro nyní sledované portály z toho vyplývá, že v pozdní gotice po roce 1500 se terén od dnešního již podstatně nelišil. Před portály v době jejich vzniku tedy musely být dva vyrovnávací stupně (srov.

Obr. 22: Celkový pohled na portál č. 4, nástup na schody do sklepa. 1 – pravouhlé ostění s polodrážkou pro ven otevíravé dveře; 2 – prosekávané boky schodiště pro rozměrné sudy, prosekáno je i kamenné ostění a navazující omítka; 3 – klenba schodišťové šije mladší než portál i rozšíření prosekáním, stav 2016.

Obr. 23: Prosekaná jižní stojka portálu č. 4. 1 – kámen stojky; 2 – prosekaný práh; 3 – posun schodů v pozdní renesanci, nejpozději raném baroku, stav 2016.

obr. 14 a 19). Ty snadno beze stopy zanikly jednak při snížení prahu portálů, tak později při dalším navýšení dvora o cca 20 cm v novověku na dnešní úroveň, zachycenou v aktuální dokumentaci portálů.

PROFILACE PORTÁLŮ A JEJÍ ANALOGIE NA PRAŽSKÉM HRADĚ

Profilace portálu č. 2 a 3 je charakteristickou profilací goticko-renesánční. Pohledem na sled profilů vidíme celkový profil již příbuzný renesančnímu ostění v podobě řádového profilu architrávu. Jsou to dva pásy, mezi nimi vložený oblouk a na vnějším okraji kyma, v tomto případě lesbické. Tvar kymatu je protáhlý, obvyklý pro toto přechodové období mezi gotikou a renesancí. Vnitřní pás architrávového profilu je na hraně středověkým způsobem okosen. V renesančním tvarosloví by koncové kyma (ostatně i celý profil kromě vnitřního pásu) předstupovalo před líc zdi, hrana by tak byla automaticky vymezena páskem na vnějším okraji kymatu. Zde je konec profilace vymezen již koncem kymatu – zářezem do základního hranolu a koncový pásek již splývá s rovinou povrchu zdi.

Pruty se nikde neprotínají, čímž se liší od edikulových oken v patře.

Detail dolního ukončení je pojat běžným pozdně gotickým způsobem – otočením do vodorovného směru a u světlosti ještě dalším otočením téhož profilu vzhůru.

Tato posloupnost detailů není ničím neobvyklým ve své době mezi gotikou a renesancí v 1. polovině 16. století, odpovídá velmi dobře letopočtu 1537 na portálu č. 1.

Překvapujícím zjištěním bylo porovnání s profilací portálu v Ludvíkově křídle na Pražském hradě. Jde o portál ve výškové úrovni Vladislavského sálu, tedy do zamýšleného královského „bytu“ (obr. 24). Portál vede ze síně u schodů do první obytné místnosti (světnice). Portál se stejnou profilací vede i z předsínky mezi vřetenovým a dvouramenným schodištěm tamtéž. Portál do světnice na snímku (obr. 24) má profilaci totožnou s portály 2 a 3 z domu čp. 510. Přiložením papírové šablony se ukázalo, že rozdíly jsou v toleranci do 1mm (obr. 25, 26). Taková přesnost nemůže být náhoda, ani prostá vizuální inspirace nebo práce podle grafické předlohy v jiném – zmenše-

Obr. 24: Pražský hrad, Ludvíkovo křídlo v úrovni Vladislavského sálu, portál ze schodiště do světnice královského bytu, stav 2018.

ném měřítku. Podle dosažené přesnosti šlo o použití těžce šablony. Rozdíly tu existují, nikoli však v profilu, ale zacházení s ním: jednak sokl je v Ludvíkově křídle okoseně zalomen, jednak se profily přetínají.

Jakým způsobem k přenosu profilu došlo, je otázka s obtížnou odpovědí:

Zopakujme fakta: portál v Ludvíkově křídle byl jistě hotov s dokončením křídla nejspíše již roku 1509. Ale jakožto autentická součást zdiva byl osazen již při zdění ve spodnějších partiích budovy, a tudíž vznikl již nedlouho po roce 1500, po dokončení Vladislavského sálu. Přesnější datace je sotva možná.

Portál v domě čp. 510 v průjezdu je datován 1537, je zde tedy odstup přes 30 let. Znamená to, že již celá generace používala nebo vlastnila tutéž šablonu. Jaký byl „mechanismus“ přenosu do městského prostředí?

Lze uvažovat dvěma směry: jednak o stycích stavebníka na Hradě, a tudíž o možných kontaktech mezi tamními kameníky okruhu Benedikta Rieda a jeho odchovanců.

Druhou variantu představuje používání téže přejaté šablony kameníky či kameníkem činným v městském prostředí. K tomu by ale muselo být exaktně proměřeno větší množství zachovaných portálů ve městě.

Pro úplnost je třeba zmínit, že shodná podoba piedestálů,²⁵⁾ ani kamenných desek sedátek na Pražském hradě nebyla nalezena. Ani ve Vladislavském sále, Ludvíkově křídle, ani na jižním portálu sv. Jiří. Přesto je zvláště charakter profilů na drobnějších piedestalech profilacím z domu na Havelském trhu velmi příbuzný. Tvarová i materiálová analogie tvarovek z perštejské stavební aktivity na hradě v letech 1526–1534 již byla zmíněna v oddíle 3.

Obr. 25: Papírová šablona z portálu č. 2 (viz obr. 13–16), přiložená k profilaci portálu v Ludvíkově křídle, stav 2017.

Obr. 26: Papírová šablona z portálu č. 3 (viz obr. 18–20), přiložená k profilaci portálu v Ludvíkově křídle, stav 2017.

DĚJINNÝ RÁMEC, MOŽNOSTI FINANČNÍ A MOŽNOSTI KONTAKTŮ

Prověrme nyní dějinné okolnosti, a tím potenciální možnosti kontaktů majitelů domu na Havelském trhu na Hrad. Pro kritické období kolem roku 1537 jsou písemné prameny velmi kusé, dokonce i nespolehlivé.²⁶⁾ Exerpce archivních pramenů pro SHP uvádí pouze, že v 16. století údajně dům vlastnil Jan Hlavsa z Liboslavě, který ho roku 1534 odkázal synovi Chrysostomovi.²⁷⁾ Jan Hlavsa též vlastnil od roku 1519 rozsáhlý dům U železných dveří, tedy dnešní čp. 436/I mezi Michalskou a Jilskou ulicí.²⁸⁾

Zaměříme se stručně na Jana Hlavsu z Liboslavě:²⁹⁾ v letech 1497–1499 byl písařem zemských desek, roku 1522 získal od krále rytířský titul, v letech 1515–1517 byl primátorem na Starém Městě pražském. V letech 1523–1524 byl znovu primátorem, a to spojené obce staro- a novoměstské. Jakožto zastánce luteránství byl roku 1524 sesazen utrakvistickou protistranou. Zemřel roku 1534, tedy 3 roky před vznikem datovaného portálu. Jeho společenské postavení obnáší jak hmotné zajištění, tak kontakty na Pražském hradě. Nicméně on asi stavebníkem nebyl, ale někdo z jeho potomků. Mohl však pozdně gotickou přestavbu za svého života zahájit a potomci ji roku 1537 dokončili. Variantě delšího časového rozvrhu přestavby

nasvědčuje i fakt, že materiál není totožný: piedestaly jsou cihelné, římsové desky (snad sedátek) jsou opukové, zatímco portály č. 1–4 pískovcové.

J. Malý³⁰⁾ uvádí syna Jana Hlavsy Petra, činného nejprve v úřadech v Praze. Od roku 1553 zaujal pozici správce nejvyššího mincmistrovství na Horách Kutných. Žil ještě roku 1589.

F. Ruth³¹⁾ uvádí bez dokladů jako majitele domu syna Chrysostoma. Zda je totožnou osobou s Petrem,³²⁾ nebo to byl jeho bratr, není z dosavadních zpracovaných pramenů zřejmé. O Chrysostomovi víme spolehlivě jen to, že byl dědicem domu U železných dveří.

Majitelem v kritické době k roku 1537 byl tedy některý z Hlavsových synů. Disponovali zděděným nemalým majetkem. Postavení, přinejmenším Petrovo, nevylučuje nadále vazbu na Hrad či kameníky na Hradě činné.

Jak již bylo výše uvedeno, paralelně existuje i scénář, podle něž byla šablona již v inkriminovanou dobu „v oběhu“ mezi staroměstskými kameníky. V takovém případě konexe na Hrad nutným předpokladem nejsou.

ZÁVĚR

Rozbor majetkových poměrů zjevně neposkytuje důkazy o mechanismu přenosu z Ludvíkova křídla do domu čp. 510. Přesto při zvážení okolností bude třeba se spíše přiklonit ke scénáři druhému, že šablona již po jednu generaci „koluje“ mezi kameníky ve městě. Nabádá k tomu následující detail: kdyby práce byla dílem kameníka z Hradu, lze předpokládat, že téměř jistě současné edikuly u oken v patře by nebyly tak neforemné, zvláště již v dalším časovém posunu od gotiky k zažitější renesanci. Navíc u nich je hojně používáno přetínání, u portálů č. 2 a 3 nikoliv. Spíše jde tedy o dílo kameníka z prostředí pražských měst, tedy nejspíše Starého Města. Profilace jsou precizní kopií, kterou zvládl, krom výrobních vad a nedodělků u portálu č. 3. Vzhledem k velikosti a „obyčejnosti“, a tím i univerzálnosti portálů, nelze ani vyloučit (malo)sériovou výrobu.³³⁾ Edikuly, jakožto zakázkové dílo na míru, si upravil úměrně míře empatie vůči předloze, nejspíše grafické.

Zvažovat musíme i déle trvající výstavbu, již před rokem 1537, resp. 1534. Stranou pozornosti nesmí zůstat ani vějíř použitého materiálu: pískovec, opuka, cihelné tvarovky. Též to nasvědčuje rozvleklejší či etapovitě realizaci více řemeslníky.

Pokud jde o cihelné tvarovky, pernštejnská analogie z let 1526–1534 je nápadná, není však jednoznačným důkazem přímého vlivu z prostředí Hradu. Nicméně souhra obou podobností – portálů i tvarovek – svou váhu jistě má, zvláště s přihlédnutím k datacím.

Důkaz totožné profilace portálů i analogie cihelných tvarovek nabádá k důkladné dokumentaci a srovnávání, zvláště u přesně datovaných příkladů. Předložený příspěvek na takovou srovnávací studii ambice nemá, pouze na základě dokumentace upozorňuje na jeden konkrétní případ.

Doc. Ing. Michael Rykl – ČVUT v Praze, Fakulta architektury, Ústav památkové péče a Ústav teorie a dějin architektury

POZNÁMKY

- 1) M. Pavlík – M. Vilímková, Stavebně historický průzkum čp. 510/I. SÚRPMO Praha 1960, rkp. (archiv NPÚ ÚOP v Praze).
- 2) M. Pavlík, Dům čp. 510 v Havelské ulici a jeho románské jádro, Památková péče 26, č. 10, 1966, s. 316–319.
- 3) Z. Dragoun – J. Škabrada – M. Tryml, Románské domy v Praze. Praha – Litomyšl 2002; M. Hauserová, Příspěvek k poznání domovní zástavby Havelského Města, in: M. Musílek ed. a kol., Havelské Město pražské ve středověku. Historie – archeologie – stavební historie. Praha 2012, s. 274–297; M. Kovář, Příspěvek k diskuzi o počátku a formování raně gotické zástavby Havelského Města, in: M. Musílek ed. a kol., Havelské Město pražské ve středověku. Historie – archeologie – stavební historie. Praha 2012, s. 232–273.
- 4) L. Bartoš, Objev neznámého gotického nástěnného cyklu na fasádě dvorního křídla domu čp. 510 na Starém Městě pražském, Staletá Praha 31, č. 1, 2015, třetí strana obálky; L. Bartoš – M. Semerád, Příspěvek k poznání forem a podob gotických cihelných domů v Praze, Svorník 15, Sborník příspěvků přednesených na konferenci stavebněhistorického průzkumu v Pardubicích 7.–10. 6. 2016, v tisku.
- 5) L. Bartoš, o. c. v pozn. 5.
- 6) L. Bartoš – M. Rykl, Dům U Kutovců (U Bruncvíka) čp. 510 na Starém Městě pražském. Stavebněhistorický průzkum, 2016, rkp. (archiv NPÚ ÚOP v Praze).
- 7) L. Bartoš – M. Rykl, Dům čp. 510/I na Havelském trhu v Praze. Výsledky pokračujícího průzkumu, Forum urbes medii aevi X, č. 2, Brno 2017, s. 196–209.
- 8) M. Hauserová, o. c. v pozn. 4, s. 281; M. Kovář, o. c. v pozn. 4, s. 239.
- 9) Podrobněji viz L. Bartoš – M. Rykl, o. c. v pozn. 8; M. Rykl, Příklady domů s cihelnými konstrukcemi v Praze na Starém Městě pražském, Forum Urbes Medii Aevi 9, č. 1–2, Brno 2015, s. 208–235; M. Rykl, Výpověď stavební historie středověku na Fakultě architektury ČVUT v Praze. Dokumentace byla pořízena oměření a výrobou papírové šablony pro přesný detail a pro srovnávání.
- 10) Pro zjednodušení popisu je orientace ke světovým stranám schematizována: jako jižní je označena uliční fronta do Havelského trhu, ve skutečnosti je to spíše jihovýchod.
- 11) M. Kovář, o. c. v pozn. 4, s. 261; M. Hauserová, o. c. v pozn. 4, s. 291 až 293.
- 12) L. Bartoš – M. Rykl, o. c. v pozn. 7, s. 202.
- 13) Dokumentace vznikla jako zvláštní „zadání pro zájemce“ v semináři Dějin architektury středověku na Fakultě architektury ČVUT v Praze. Dokumentace byla pořízena oměření a výrobou papírové šablony pro přesný detail a pro srovnávání.
- 14) J. Hlavsá, Restaurování kamenných prvků fasády a podloubí domu čp. 510 Staré město, Havelská 5, Praha 1. Restaurátorská zpráva, Praha 2007, s. 1–2, rkp. (archiv NPÚ ÚOP v Praze).
- 15) Tamtéž, s. 6–7.
- 16) L. Bartoš – M. Rykl, o. c. v pozn. 7, s. 200–201, obr. 11.
- 17) Tamtéž, s. 203, obr. 15.
- 18) Ve zjevně osekáváním upravovaném zdivu parapetu ani nemělo smysl hledat negativu.
- 19) P. Chotěbor, Soubor raně renesančních terakot z Pražského hradu, Archaeologia Historica 20, 1995, s. 471–480. Za upozornění děkuji P. Chotěborovi.
- 20) Tamtéž, s. 471.
- 21) Za zmínku stojí též kandelábrový motiv z terakoty (tamtéž, s. 478 až 479, obr. 12c), který jistě snese alespoň rámcové srovnání s kandelábrovým motivem z edikul oken síně v domě čp. 510/I.
- 22) L. Bartoš – M. Rykl, o. c. v pozn. 7, s. 202, obr. 13 a 14.
- 23) M. Semerád, Praha 1 - Staré Město, Havelská čp. 510, ppč. 434. Nálezoř zpráva o záchraně archaologickém výzkumu č. 2016/38 (2015/38), 2016, rkp. (dokumentační fondy NPÚ ÚOP v Praze).
- 24) Tamtéž, s. 19.
- 25) Použitá kymata jsou jiná, ačkoliv velikostně obdobná. Těž jejich profil je obrácený – např. na menší vnitřní edikule u sv. Jiří – vzpěr zvonovnice je převrácen kolem osy o úhlu 45 stupňů.
- 26) Dle rozboru M. Vilímkové v pasportu SÚRPMO (viz M. Pavlík – M. Vilímková, o. c. v pozn. 2) není dům obsažen v Teigeho místopisu (J. Teige, Základy starého místopisu Pražského: 1437–1620. Oddíl I. Staré město pražské. Praha 1915), jsou k dispozici jen neověřené údaje Ruthovy (F. Ruth, Kronika královské Prahy a obcí sousedních, sv. I. Praha 1903, s. 235). Souvislé prameny začínají až v pobělohorské době.
- 27) M. Pavlík – M. Vilímková, o. c. v pozn. 2, s. 1.
- 28) Dům U železných dveří převedl 3 roky před svou smrtí (tedy roku 1531) na syna Chrysostoma. M. Pavlík – M. Vilímková, Stavebně historický průzkum čp. 436/I. SÚRPMO Praha 1960, rkp. (archiv NPÚ

ÚOP v Praze). Dle interpretace cen v písemných záznamech dospěli autoři SHP ke zjištění, že dům byl značně vylepšen.

29) J. Malý, Vlastenský slovník historický. Praha 1877, s. 170–171.

30) Tamtéž.

31) Cituje jej M. Pavlík – M. Vilímková, o. c. v pozn. 1, s. 1.

32) Chrysostomos, tedy česky „Zlatá ústa“, nověji „Zlatoústý“ může být dodatek ke jménu; V. Flajšhans red., Tur zlatoroh, Naše řeč 9, č. 6, 1925, s. 172–175, zvl. s. 173.

33) Srov. prefabrikovanou pozdně gotickou kamenickou práci v okolí Prachatic – V. Ourada, Tmavý diorit z úbočí Libína na stavbách jihozápadních Čech v 16. století, Svorník 12, 2014, s. 187–192.

DIE GOTISCH-RENAISSANCEZEITLICHEN DETAILS IM HAUS NR. KONSKR. 510 IM GALLUS-VIERTEL IN PRAG-ALTSTADT UND IHRE BEZIEHUNG ZU DEN PORTALEN DES LUDWIGSFLÜGELS DER PRAGER BURG

Im Haus Nr. Konskr. 510/I im Gallus-Viertel der Prager Altstadt befindet sich ein Ensemble von gotisch-renaissancezeitlichen Baudeetails, die vom Umbau eines älteren Hauses stammen, dessen Anfänge bis in das 13. Jahrhundert reichen.

An der Straßenfassade sind zwei Sandsteingewände mit überschneidender Profilierung in schlanken Renaissanceädikulä erhalten. Die Fenster gehörten zum großen Saal im Obergeschoss an. Das dritte identische Fenster stellt eine erst in den 1870er Jahren hergestellte Kopie der vorher genannten an Stelle des gehobenen spätgotischen Erkers dar.

Zu diesen Fenstern gehörten auch an ihrer Innenseite die aus Formziegeln in Gestalt des renaissancezeitlichen Ordenspiedestals erbauten Nischensitze. Die Sitze verschwanden der dendrochronologischen Datierung gemäß zum J. 1625 bei der Fußbodenerhöhung und Umgestaltung des Hausinneren.

Die Plänerplatten mit schon renaissancezeitlichem profiliertem Rand in der Sekundärposition bildeten wohl Sitze vom verschwundenen Erker.

Vier Portale im Erdgeschoss sind durch die Jahreszahl-Inschrift 1537 an einem von ihnen datiert. Zwei Portale (Nr. 2 und 3) sind identisch wie die Portale des gegen 1509 vollendeten Ludwigsflügels der Prager Burg profiliert. Diese Übereinstimmung öffnet die Frage nach Mechanismus des Übertragens der Kopie der Schablone aus dem Milieu der königlichen Burg in jenes der Stadt. Mit Rücksicht zur Zeitverschiebung von ca. 3 Jahrzehnten kann man sich eher zur Ansicht neigen, die Schablone oder ihre genauen Kopien wären schon in Zirkulation unter Prager Steinmetzen. Diese Ansicht können auch die Verschiedenartigkeit des verwendeten Materials – Pläner, Backstein, Sandstein – sowie auch die Unterschiede der Genauigkeit der Applikation der Muster – Kopieren bei Portalen 2 und 3, freie Interpretation bei den Ädikulä unterstützt haben.

Der Bauauftraggeber des Umbaus gegen 1537 möge Jan Hlavsá von Liboslav, der zweimalige Bürgermeister gewesen sein, der somit genügend finanziell gesichert war und natürlich genug Kontakte hatte. Er ist jedoch schon 1534 gestorben; hätte er den Bau überhaupt angefangen gehabt, muss erst sein Sohn den Bau vollendet, ob gar nicht unternommen haben.

ABBILDUNGEN

Abb. 1: Prag 1-Altstadt, Haus Nr. 510/I, in der Havelská (Gallus-) Gasse 5, Ansicht von Süden (Foto L. Bartoš, 2016. Übrige Fotos M. Rykl, 2016–2017, falls nicht anders angeführt).

Abb. 2: Prag 1-Altstadt, Haus Nr. 510/I. Das östlicher situierte Ädikulafenster vom Fensterpaar des großen Saals im 1. Obergeschoss. Das an die Überschneidung der Profile anschließende Steinkreuz wurde im 18. oder 19. Jahrhundert herausgerissen.

Abb. 3: Prag 1-Altstadt, Haus Nr. 510/I. Ädikulafenster im 1. Obergeschoss, Detailaufnahme der unteren Gewändepartie und der Halbsäule mit Leuchtermotiv und eingelegtem kleinem Piedestal.

Abb. 4: Prag 1-Altstadt, Haus Nr. 510/I. Fensterpaar vom großen Saal (nach außen mit Ädikulä), Innenseite. Pfeile zeigen die Lage der bei Errichtung der Zentralheizung festgestellten Sockel der Sitze.

Abb. 5: Prag 1-Altstadt, Haus Nr. 510/I. Das rechte Fenster von Fensterpaar, s. Abb. 4. Freigelegte profilierte Sockel der Sitze. Foto R. Gája, 2016.

Abb. 6: Prag 1-Altstadt, Haus Nr. 510/I. Dokumentation des Sockelprofils vom Sitz in Form eines Ordenspedestalfußes (Aufnahme und Zeichnung M. Rykl, 2006). 1 – Putzanlauf zur verschwundenen Ziegelpflasterung; 2 – Fußprofilende und Anschluss des (abgebauten) Piedestalschaftes nach oben; 3 – Kote der Ziegelpflasterung seit dem 16. Jahrhundert bis Erhöhung um 1628; 4 – Durchblick zur Kant der Laibung; 5 – Grob verputztes Mauerwerk, in der Aufschüttung verborgen; 6 – zum Vergleich der Formzingle aus dem Lapidariums der Prager Burg aus der ersten Pernsteinischen Bauaktivität, 1526–1534 (übernommen aus P. Chotěbor, s. Anm. 19, s. 471).

Abb. 7: Prag 1-Altstadt, Haus Nr. 510/I. Erstes Obergeschoss, das rechte Fenster vom Fensterpaar, Sockel vom Sitz. 1 – Ziegelpflasterungstorso; 2 – Ansatz des vertikalen Schaftes vom Piedestal; 3 – Spätgotischer Verputz der konischen Laibung.

Abb. 8: Prag 1-Altstadt, Haus Nr. 510/I. Erstes Obergeschoss, Raum unter den Stiegen, Teilgrundriss mit Auszeichnung der Steinplatten und der Profilierung des Randes. Aufnahme T. Veselá, 2016. 1–2 – Steinplatten 1 und 2, Vollgrundriss, grau – sichtbarer Rand, punktiert – verborgener Umriss des Profils, Strichlinie – unzugänglicher Teil; 3 – Nicht profilierte, aber bearbeitete Kant in der „technischen Qualität“; 4 – Türzarge und Trennwand; 5 – Der bei den Baueingriffen durchgesägte Dielenboden.

Abb. 9: Prag 1-Altstadt, Haus Nr. 510/I. Platte Nr. 1, Detail mit Profil, links vertikale Kant der Platte Nr. 2 in der „technischen“ Bearbeitungsqualität. Abb. 10: Prag 1-Altstadt, Haus Nr. 510/I. Auswahl der Dokumentation aus d. J. 1960. Übernommen aus: M. Pavlík-M. Vilímková, Stavebně historický průzkum čp. 510/I (Bauhistorische Untersuchung des Hauses Nr. 510/I).

A: Analytischer Grundriss vom Erdgeschoss; 1 – Vermauertes Portal Nr. 1 mit Datierung 1537; 2 – Spitzbogiges Portal Nr. 2; 3 – Rechteckiges Portal Nr. 3; 4 – Portal zur Treppe ins Kellergeschoss, Nr. 4; 5 – Spitzbogengewölbe; 6 – Gewölbe mit unregelmäßigen ovalen Schildbogen; 7 – Das präzise ausgeführte Gratgewölbe, zu den Gewölben im Obergeschoss aus der Wende des 16. und 17. Jahrhunderts analogisch; 8 – Der durchfahrbare Flur, durch Ausmündung der Kellerstiege und Antritt zur Treppe in die Obergeschosse verengt; 9 – Durchfahrt durch den Flügel in die Michalská (Michaelis-) G.; B: Spitzbogenportal 2, Aufnahme von M. Pavlík, 1960.

Abb. 11: Prag 1-Altstadt, Haus Nr. 510/I. Rechteckiges Portal Nr. 1 mit Datierung 1537, von der neu trassierten Frühbarocktreppe überschritten. Es war unmöglich die Profilierung mittels Sondierung zu beglaubigen.

Abb. 12: Prag 1-Altstadt, Haus Nr. 510/I. Hofflügel, Erd- und Halbgewölb. Foto L. Bartoš, 2016. 1 – Fund der paneelierten Backsteinfassade mit Ausmalung aus den 1340er Jahren; 2 – Spitzbogenportal Nr. 2; 3 – Rechteckiges Portal Nr. 3; 4 – Fundstelle vom Torso eines Fenstergewändesturzes; 5 – Steinerner Sohlbank eines gotischen Fenstergewändes, wohl in der Sekundärposition.

Abb. 13: Prag 1-Altstadt, Haus Nr. 510/I. Spitzbogenportal Nr. 2, Gesamtansicht. Foto M. Rykl, 2017.

Abb. 14: Prag 1-Altstadt, Haus Nr. 510/I. Aktuelle Portaltaufnahme, L. Kubeková, 2017. Die Fortsetzung des Fugenschnitts unter dem Verputz wurde weder freigelegt noch eingezeichnet. 1 – Position der ehemaligen Schwelle; 2 – Rissige Schwelle, in die niedrigere Position verschoben; 3 – Ergänzung der Schwelle mittels zwei Bohlen; 4 – Untermauerung; 5 – Aktuelle Hoffpflasterungshöhe; 6 – Stark beschädigte Profilierung; 7 – Südflügel, Hoffassade, Teil der Profilierung, von der sich verbreitenden Blende verdeckt.

Abb. 15: Prag 1-Altstadt, Haus Nr. 510/I. Portal Nr. 2, Profilierung laut Schablone aufgenommen. 1 – Die Abschlussabfasung ist durch Abnutzen des Portals dermaßen beschädigt, dass sie nicht mittels Schablone abgemessen wurde. Sie entspricht aber in ihrer Position der am Nachbarportal Nr. 3.

Abb. 16: Prag 1-Altstadt, Haus Nr. 510/I. Papierschablone, an die bis auf Primäranstrich gereinigte Profilierung angelegt. A: Rechter Pfosten; B: Übereinstimmendes Profil im Rechtwinkel; C: Umdrehung der Profilierung beim lichten Durchgangsmaß, deutliche Ungenauigkeiten bei der Ausführung, Zustand 2017.

Abb. 17: Prag 1-Altstadt, Haus Nr. 510/I. Rechteckiges Portal Nr. 3, Gesamtansicht.

Abb. 18: Prag 1-Altstadt, Haus Nr. 510/I. Grundriss des Portals samt der Nische, ohne die rezente Tür. Aufnahme und Zeichnung L. Ferlíková, 2017. Abb. 19: Prag 1-Altstadt, Haus Nr. 510/I. Portal Nr. 3, Dokumentierung des Aufrisses. Aufnahme und Zeichnung L. Ferlíková, 2017.

Die Fortsetzung des Fugenschnitts unter dem Verputz wurde weder freigelegt noch eingezeichnet. 1 – Ursprüngliche Höhenposition der Schwelle; 2 – Abgebrochener Steinschwellentorso; 3 – Lose Untermauerung bis mit Sandbett-Charakter; 4 – Untermauerung; 5 – Aktuelle Höhe der Hoffpflasterung; 6 – Sturz mit Übergang der Profilierung an die Pfosten; 7–9 Rechter Pfosten, einzelne Teile, gründlicher s. Abb. 18; 10 – Beschädigte Kant, wo

die einstige Umdrehung der Profilierung analogisch zur Lage am Portal Nr. 2 nur in Andeutungen und negativ definiert ist; 11 – Grau – Umriss der rezenten Tür mit der Stahlzarge.

Abb. 20: Prag 1-Altstadt, Haus Nr. 510/I. Portal Nr. 3, Profilierung. Die Detailaufnahme unterscheidet Rundstabdetail am Sturz (6) und „nicht beendete“ Stellen an zwei Teilen des rechten Pfostens (7, 8), s. Abb. 17. Aufnahme und Zeichnung L. Ferlíková, 2017.

Abb. 21: Prag 1-Altstadt, Haus Nr. 510/I. Portal Nr. 3, Papierschablone, an die bis auf Primäranstrich gereinigte Profilierung angelegt. A: Portalsturz; B: Linker Pfosten, Verkröpfung der Profilierung.

Abb. 22: Prag 1-Altstadt, Haus Nr. 510/I. Portal Nr. 4 vom Antritt zu Kellerstiegen, Gesamtansicht. Foto M. Rykl, 2016. 1 – Rechteckiges Gewände mit Falz für die nach außen öffnende Tür; 2 – Abgehauene Seiten der Treppe für größere Fässer samt dem Gewände mit anschließender Putzfläche; 3 – Treppenhalsgewölbe, jünger als das Portal oder die ausgehauene Erweiterung.

Abb. 23: Prag 1-Altstadt, Haus Nr. 510/I. Portal Nr. 4, abgehauener südlicher Pfosten. 1 – Steinmaterial des Pfostens; 2 – Durchgehauene Schwelle; 3 – Verschiebung der Stufen aus der Spätrenaissance, spätestens dem Frühbarock.

Abb. 24: Prager Burg, Ludwigsflügel, Geschoss in der Höhe des Wladislavsaals, Portal zwischen der Treppe und der Königswohnungsstube.

Abb. 25: Papierschablone vom Portal Nr. 2 (s. Abb. 13, 14), an die Profilierung des Portals im Ludwigsflügel angelegt.

Abb. 26: Papierschablone vom Portal Nr. 3 (s. Abb. 18, 19), an die Profilierung des Portals im Ludwigsflügel angelegt.

Übersetzung J. Noll

KROVY SÁLU PŘEDKŮ A NAVA- ZUJÍCÍHO TROJKŘÍDLÍ ZÁMKU VE VRANOVĚ NAD DYJÍ

JIŘÍ BLÁHA

Timber roofs of the Hall of Ancestors and the adjacent three wings in Vranov nad Dyjí Castle

Research of the timber roof over the Hall of Ancestors in Vranov nad Dyjí Castle facilitated the determination and dendrochronological dating of the elements that most likely came from the original roof truss in the 1690s. There are beams of firs that were cut in 1688+ (d) and 1691/92 (d); today they form oblique supports for the stone sideboards of high dormers that embellish the roof. Although two fragments about 3 m each show empty housing that remained from the previous lap joints, they provide just a vague idea about the structure which spans 18 m at the widest point of the oval. The new timber roofs in the Hall of Ancestors and its vestibule were also made of fir wood cut down over several succeeding seasons from 1736 to 1739 (d). The construction of the long south wing was carried out later in two stages that dendrochronology dates into 1748/49 (d) and 1753/54 (d). The three main palace wings did not receive today's symmetrical appearance until the mid-1780s (1783/84 d). The surviving truss structures provide valuable evidence of construction and handicraft skills of that era. Furthermore, they give testimony about the gradual simplification of timber framed roofs which resulted in the reduction of individual details and decorations.

Keywords: Baroque castle, dendrochronology, timber roofs, Moravia, carpentry